

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кыжнинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдың жаңар айының 10-чы күнінде жараткан

Җартамал

Кижилік билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы олордын жайымынын, ак-чегининг ле текшилей амыр-эпчүннig төзөгөзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга эжелгенин аяруга алып, онон улам кижиліктинг агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстинг жайымы болотон ло жедиктес-тутактан ла коркорунаң жайым жадын-жүрүмдиги төзөгөннig улустынг ичкери жүткимели деп жармалган; кижининг тап-эригин жасактын жаңгыла кыйалтазы жогынаң корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижиги көмө базышка удур туруп чыгарынынг энаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын өзүмнig жөмөөрин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынынг Уставында кижининг төс тап-эригине бүдүмизинг жөмөгөннig аяруга алып, үзеери кажы ла кижининг кижилік күүндү байлыгын ла эр ле энин кижининг тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмдиги ле жадын-жүрүмнig айалгазын ондолторын жөмөөр деп ишүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-жөмө иштеерин деп молжонгонын аяруга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомыга ла кижининг тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле жайымынынг текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молжуну жүрүмдиге толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тап-эриктерининг чындык Текши Декларациязын жүрүмдиге кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор илбиркен жүткисир учурлу. Кажы ла кижиги, онойдо ок обществонынг кажы ла органы чындык, жүрүмдиги Декларацияны аяруга алып, үредүннig ле билгирдинг шылтузында бу тап-эриктердинг ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынынг турчы-ороондорынынг калыктары ортодо, онойдо ок олордынг юрисдикциязындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмдиге кийдиреринг жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу ла чек күүн-тапту болун бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи ТИЗИМ

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла ярадылган ончо тап-эриктер ле јайым болор учурлу. Мында уты, бүдүмнниң өни, бүдүмн, тилн, јандаган јаны, политикалык эмезе өскө көрүмн, уты-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де аңгылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого ўзеери кижининг журтап жаткан jerиенг камааны жогынаг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де анылаанын-банкаланын болбос учурлу. Кижининг жаткан jerи кемненг де камаанду, кемнинг де корулында, бойын бойы банкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (jerинде) суверенгтединде кандый бир тудулу да болгоньшан камаанду болбос учурлу.

3-чн тизим

Кажы ла кижн ядын-жүрүмге, жайымга ла тангынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чн тизим

Кем де жалчы эмезе албаңду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүмн жарадылбай жат.

5-чн тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын түжүрүн турган кижн күүнн жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижн, кайда да жүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чн тизим

Ончо улус жасактын алдында тең-тең, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тең-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыктаптан тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектеринтең база тап-эриктү.

8-чн тизим

Кажы ла кижн ого Конституцияла эмезе жасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сүрерге жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижн онын тап-эриктерин ле молуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаптын төзөгөзүн чокымдаарга толо тең-тайга тайаныш, онын кереги ачык-жарык айалгада көрүлүн ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чн тизим

1. Кажы ла кижн шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол өйдүн туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайаныш, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чн тизим

Онын тангынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-жургына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижн ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктү.

13-чн тизим

1. Кажы ла кижн кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.
2. Кажы ла кижн кандый ла ороонног жүре берер, ол тоодо бойының, онойдо ок бойының ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чн тизим

1. Кажы ла кижн истежүденг улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязының амадуларына ла ээжилерине келинпей турза.

15-чн тизим

1. Кажы ла кижн гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала-көпчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эшш улус угы-төзинен эмезе жандаган жангынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлеси жайым ла энтү-жөптү сөслө, күүнле бирингер аргалу.
3. Биле общественнынг төзи, төзөгөзи, ол общественнынг ла государствоннынг жанынан коруланка тап-эриктү.

17-чн тизим

1. Кажы ла кижн алкы-жөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнинг де алкы-жөөжөзин тууразынан келли айрыырга жарабас.

18-чн тизим

Кажы ла кижн жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынынг кудай жанын эмезе көрүмни солгыры кирет, бойынынг жанын жайым жандаары эмезе көрүмни тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижн бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынынг көрүмнинен жайым тудунар ла государствоннынг граң-кыйгузынан камааны жогынан жетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эң-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чн тизим

1. Кажы ла кижн амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан кўчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижн ороонды банкарарында чике эмезе жайым талдан алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

2. Кажы ла кижн бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тап-эриктү.

3. Банкарарунын жангынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңгылу өйдниг бажында өдүн турган ак-чек талдантарда көрүлөр учурлу. Ол талдантар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберинше эмезе жайым үнбериншти жеткилдесчи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижн общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилденке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эл-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө ши, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижн шишке, шшти жайым талдаарына, шште ак-чек ле жарамыкту айалгага, шштеер јери јок айалгадаң корулар тап-эриктү.

2. Кажы ла кижн кандый да кыйыктап јогынаң тен-тай ши учун тен-тай шшжалду болор тап-эриктү.

3. Кажы ла кижн јолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижнге керектү јадын-јүрүмге ле билезинне жарамыкту јадынды јеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилденше үзеери јеткилделер.

4. Кажы ла кижн профсоюзный биринҗини төзөөр лө профсоюзтарга бойынын јилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижн амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок шштеер кўнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлши турган јанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижн јүрүмдик кемн бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-јурты, медициналык јеткилдежи, керектү соцеткилденш су-кадыкты, јадын-јүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келшнитире болор учурлу. Ши јок артса, оору-јобол болзо, кенек артса, јаныскан артса, карыыр јажы јетсе эмезе онын бойынаң камааны јок кўч айалга боло берзе, кажы ла кижн тап-эриктү.

2. Энелик ле оогош балдар аңгылу болуншта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашпа тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижн үредүте тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзинең болор учурлу. Анчада ла банштамы ла текши үредүлик. Банштамы үредүлик кыйалтазы јогынаң болор учурлу. Технический ле

профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижининг аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

2. Үредүлик кижининг ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижининг тап-эриктине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нарылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жаңдаган жаңдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмбөр. Амыр-энчүни жөмбөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг өткүрин турган ижин жөмбөр учурлу.

3. Ада-энелер оогон балдарына үредүликтинг бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижн обществонын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кесндикле таныжар, билним өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижн онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлүк илбүлерин корыыр тап-эриктү. Билним, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижн социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктөр ле жайым бүткүлүнче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижн обществонын алдында молду. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүм болор аргалу.

2. Кажы ла кижн бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буснас учурлу.Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тоон, баалап, демократиялык обществонын текши некелтезин, ээжизин буснас учурлу.

3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удура болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
